

USUS MAGISTER
EST OPTIMUS

ROZPRAWY PRAWNICZE OFIAROWANE
PROFESOROWI ANDRZEJOWI KUBASOWI

Usus magister est optimus
Rozprawy prawnicze ofiarowane Profesorowi Andrzejowi Kubasowi

Redaktorzy Księgi:
dr Barbara Jelonek-Jarco
mec. Rafał Kos
dr Julita Zawadzka

Wydawca: Natalia Adamczyk

Recenzja naukowa: prof. UŚ dr hab. Ewa Rott-Pietrzyk

Autor zdjęcia: Jakub Kaczmarczyk

© **Wydawnictwo C.H.Beck 2016**
Wydawnictwo C.H.Beck Sp. z o.o.
ul. Bonifraterska 17, 00-203 Warszawa

Skład i łamanie: TimPrint
Druk i oprawa: *Elpil, Siedlce*

ISBN: 978-83-255-8097-1

ISBN e-book 978-83-255-8098-8

Powództwo o ustalenie odpowiedzialności w postępowaniu grupowym

1. Wprowadzenie

Obowiązująca od 19.7.2010 r. ustawa z 17.12.2009 r. o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym¹ w ramach wprowadzonego do polskiego systemu prawa procesowego nowego mechanizmu zbiorowego (grupowego) dochodzenia roszczeń umożliwia ukształtowanie żądania powództwa (*verba legis* „ograniczenie” żądania) jako żądania ustalenia odpowiedzialności pozwanego (pозwanych)².

Obserwacja praktyki wskazuje, że właśnie ta szczególna forma ochrony prawnej wykorzystywana jest najczęściej i najchętniej w ramach wszczynanych postępowań grupowych. Spowodowane jest to zapewne problemami, jakie wiążą się z wymogiem ujednoczenia wysokości roszczeń poszczególnych członków grupy w razie ukształtowania powództwa jako powództwa o zapłatę³. W przypadku bowiem ograniczenia powództwa do ustalenia odpowiedzialności dla dopuszczalności prowadzenia postępowania grupowego w danej sprawie wystarczające jest spełnienie przesłanek określonych w art. 1 RoszczGrupU⁴, zaś warunek ujednoczenia, przewidziany w art. 2 ust. 1 RoszczGrupU, nie jest wówczas aktualny. Warto więc przyjrzeć się bliżej tej instytucji, zidentyfikować jej istotę i charakter, w szczególności mając na uwadze, że już kilkakrotnie w tych kwestiach miał okazję wypowiedzieć się Sąd Najwyższy⁵, a stano-

¹ Dz.U. z 2010 r. Nr 7, poz. 44.

² Dopuszczalność wystąpienia po stronie pozwanej w ramach postępowania grupowego kilku podmiotów jako pozwanych nie budzi wątpliwości; sytuacja taka zajdzie zwłaszcza w przypadku solidarnej odpowiedzialności pozwanych w oparciu o art. 441 § 1 KC. Zob. np. T. Jaworski, P. Radzimierski, Ustawa o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym. Komentarz, Warszawa 2010, s. 29, Nb 37.

³ Wymaganego przez art. 2 ust. 1 RoszczGrupU, zgodnie z którym: „Postępowanie grupowe w sprawach o roszczenia pieniężne jest dopuszczalne tylko wtedy, gdy wysokość roszczenia każdego członka grupy została ujednoczona przy uwzględnieniu wspólnych okoliczności sprawy”.

⁴ Przesłankami tymi są: jednorodność roszczeń, wspólność podstawy faktycznej (która ma być tożsama bądź jednakowa), przynależność sprawy do jednej z trzech wskazanych kategorii (tj. sprawy o ochronę konsumentów, sprawy o roszczenia z tytułów czynów niedozwolonych, sprawy o roszczenia z tytułu odpowiedzialności za produkt niebezpieczny), liczebność grupy (co najmniej 10 osób).

⁵ Chodzi tu zwłaszcza o dwa orzeczenia SN wydane w pierwszym półroczu 2015 r., a mianowicie post. SN z 28.1.2015 r., I CSK 533/14, OSNC 2015, Nr 7–8, poz. 97, oraz wyr. SN z 14.5.2015 r., II CSK 768/14, OSNC

wisko wyrażone w tych judykatach ma i zapewne będzie miało istotne znaczenie dla dalszego funkcjonowania tej instytucji w praktyce. Szczegółową analizę samego powództwa o ustalenie odpowiedzialności wypadu poprzedzić kilkoma uwagami o samym postępowaniu grupowym⁶, pozwoli to bowiem na spojrzenie na instytucję żądania ustalenia odpowiedzialności we właściwej perspektywie.

2. Kilka uwag ogólnych o postępowaniu grupowym

Postępowanie grupowe to przykład mechanizmu służącego realizacji prawa do sądu wielu podmiotów w ramach jednego procesu⁷. Z założenia ma to być forma korzystniejsza i efektywniejsza dla zainteresowanego niż indywidualne dochodzenie roszczenia. Jak wskazano w uzasadnieniu projektu ustawy RoszczGrupU⁸: „Celem postępowania grupowego jest stworzenie możliwości rozstrzygnięcia wielu podobnych spraw różnych podmiotów w jednym postępowaniu”, co ma służyć zarówno zainteresowanym (poprzez ułatwienie dostępu do sądu),

2015, Nr 11, poz. 132. Pierwsze z orzeczeń wydane zostało w ramach postępowania grupowego wszczętego przez reprezentanta działającego na rzecz grupy osób bliskich poszkodowanych w katastrofie budowlanej hali Międzynarodowych Targów Katowickich przeciwko Skarbowi Państwa – Ministrowi Skarbu Państwa, Prezydentowi Miasta Chorzowa, Głównemu Inspektorowi Nadzoru Budowlanego w Warszawie. Żądanie pozwu w tej sprawie zostało ukształtowane jako żądanie ustalenia, że Skarb Państwa – Minister Skarbu Państwa jako samoistny posiadacz budowli ponosi odpowiedzialność względem powódki i członków grupy za szkody będące następstwem znacznego pogorszenia ich sytuacji życiowej w związku ze śmiercią najbliższego członka rodziny, spowodowanej zawaleniem się pawilonu wystawowego Międzynarodowych Targów Katowickich w dniu 28.1.2006 r. na zasadzie art. 434 i art. 446 § 3 KC oraz ustalenia, że Skarb Państwa – Główny Inspektor Nadzoru Budowlanego (lub ewentualnie Powiatowy Inspektor Nadzoru Budowlanego w C.) ponosi na zasadzie art. 417 § 1 i art. 446 § 3 KC odpowiedzialność za szkody będące następstwem znacznego pogorszenia ich sytuacji życiowej w związku ze śmiercią najbliższego członka rodziny, spowodowanej zawaleniem się wskazanego pawilonu wystawowego w dniu 28.1.2006 r., będącego w adekwatnym związku przyczynowo-skutkowym z niezgodnym z prawem zaniechaniem przy wykonywaniu władzy publicznej przez ten organ w czasie od 4.1.2002 r. do 28.1.2006 r. Postanowieniem z 28.1.2015 r., I CSK 533/14, OSNC 2015, Nr 7–8, poz. 97, SN uchylił zaskarżone postanowienie sądu drugiej instancji i zmienił postanowienie sądu pierwszej instancji odrzucające pozew w ten sposób, że oddalił wniosek o odrzuceniu pozwu. Z kolei wyr. SN z 14.5.2015 r., II CSK 768/14, OSNC 2015, Nr 11, poz. 132, został wydany w sprawie tzw. „Grupy na Bank”. W tym postępowaniu grupowym grupa licząca 1247 członków domagała się ustalenia przez sąd, że pozwany bank ponosi odpowiedzialność odszkodowawczą wobec członków grupy, wynikającą z nienależytego wykonywania zawartych z nimi umów kredytowych, polegającego na pobieraniu w okresie od dnia 1.1.2009 r. do dnia 28.2.2010 r. w oparciu o klauzulę zmiennego oprocentowania wyższych kwot tytułem oprocentowania kredytu, niż pobierałby bank, gdyby wykonywał swoje zobowiązanie w sposób należyty, co doprowadziło do powstania szkody u członków grupy. Przywołane orzeczenia SN, zwłaszcza pierwsze z nich, są także niezwykle doniosłe z punktu widzenia rozumienia przesłanek dopuszczalności postępowania grupowego (w szczególności przesłanki wspólności podstawy faktycznej), ale te kwestie pozostają zasadniczo poza przedmiotem zainteresowania w niniejszym artykule. Nadto zob. uchw. SN z 16.9.2015 r., III CZP 51/15, Biul. SN 2015, Nr 9, w której rozstrzygając zagadnienie prawne przedstawione przez SA w Warszawie, SN wyjaśnił, że: „W postępowaniu grupowym o ustalenie odpowiedzialności pozwanego (art. 2 ust. 3 ustawy z 17.12.2009 r. o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym, Dz.U. z 2010 r. Nr 7, poz. 44) sąd bada zarzut przedawnienia roszczenia pieniężnego, jeżeli dotyczy on wszystkich członków grupy i oparty jest na jednakowych okolicznościach odnoszących się do nich wszystkich”.

⁶ Oczywiście ramy niniejszego artykułu nie pozwalają na szczegółową analizę problematyki całości postępowania grupowego.

⁷ Odrębnego opracowania wymagałaby analiza, co jest przedmiotem postępowania grupowego, a mianowicie: czy jest nim zespół indywidualnych roszczeń, czy jedno specyficzne roszczenie grupowe. Nie przesądzając tego zagadnienia, na potrzeby niniejszego artykułu przyjęte zostanie, że chodzi w tym wypadku o pewien zbiór indywidualnych roszczeń spełniających wymagane ustawą cechy.

⁸ Sejm RP VI kadencji, druk Nr 1829: „Projekt ustawy o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym wraz z uzasadnieniem”, s. 2 uzasadnienia, [http://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/0/0E73993108750163C125758A004227CB/\\$-file/1829.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/0/0E73993108750163C125758A004227CB/$-file/1829.pdf).

jak i wymiarowi sprawiedliwości (poprzez ekonomię skali oraz zapewnienie jednolitego rozstrzygnięcia podobnych spraw).

Ustawa o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym ma czysto proceduralny charakter (nie wprowadza zmian w zakresie materialnoprawnych podstaw roszczeń dochodzonych w postępowaniu grupowym czy zasad odpowiedzialności pozwanego), regulując aspekty procesowe związane z korzystaniem z nowego zbiorowego trybu dochodzenia roszczeń indywidualnych. Artykuł 1 RoszczGrupU, definiując postępowanie grupowe, określa, że jest to sądowe postępowanie w sprawach cywilnych, w których są dochodzone roszczenia jednego rodzaju, co najmniej 10 osób, oparte na tej samej lub takiej samej podstawie faktycznej.

Systemowo postępowanie grupowe stanowi równoległy/fakultatywny (w stosunku do tradycyjnego dwustronnego procesu) tryb dochodzenia roszczeń indywidualnych spełniających określone cechy, stanowiąc pozakodeksowe postępowanie cywilne⁹. W sprawach nieuregulowanych w ustawie do postępowania grupowego zastosowanie znajdują przepisy KPC¹⁰.

Ustawa o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym prezentuje tzw. podejście sektorowe, co oznacza, że postępowanie grupowe może zostać wszczęte nie we wszelkich sprawach podlegających rozpoznaniu przez sąd cywilny, ale tylko w pewnych kategoriach spraw (określonych w art. 1 ust. 2 RoszczGrupU, tj. w sprawach o ochronę roszczeń konsumentów, o roszczenia z tytułu odpowiedzialności za produkt niebezpieczny oraz z czynów niedozwolonych, za wyjątkiem roszczeń o ochronę dóbr osobistych).

W postępowaniu grupowym obowiązuje zasada reprezentacji. Powodem jest reprezentant grupy, któremu służy wyłączna legitymacja procesowa do wszczęcia postępowania. Reprezentant prowadzi postępowanie w imieniu własnym, ale na rzecz wszystkich członków grupy¹¹. Poszczególni członkowie grupy są podmiotami co do zasady biernymi w toku postępowania – choć pozostają materialnoprawnie stroną dochodzonych roszczeń, ich aktywność procesowa ogranicza się właściwie do złożenia oświadczenia o przystąpieniu do grupy¹². Nadto RoszczGrupU przyznaje im pewne ograniczone uprawnienia procesowe, które realizowane są „kolektywnie”, a mianowicie: możliwość złożenia wniosku o zmianę przez sąd reprezentanta grupy¹³ przez więcej niż połowę członków grupy oraz konieczność pozyskania zgody więcej niż połowy członków grupy na czynności dyspozytywne¹⁴.

⁹ Zob. *P. Grzegorzcyk*, Ustawa o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym. Ogólna charakterystyka, Warszawa 2011, s. 23; *T. Jaworski, P. Radziemiński*, Ustawa o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym. Komentarz, Warszawa 2010, s. 21, Nb 12 oraz s. 416, Nb 2.

¹⁰ Zgodnie z art. 24 ust. 1 RoszczGrupU w zakresie nieuregulowanym w RoszczGrupU stosuje się przepisy Kodeksu postępowania cywilnego. Pierwotny tekst tego przepisu RoszczGrupU zawierał zastrzeżenie o odpowiednim stosowaniu tych przepisów, jednak zastrzeżenie to w toku prac legislacyjnych w Senacie zostało usunięte, co spotkało się z słuszną krytyką w literaturze. Zob. *P. Grzegorzcyk*, Ustawa o dochodzeniu, s. 23–24; *T. Jaworski, P. Radziemiński*, Ustawa, s. 416, Nb 1. Wskazuje się jednak, że brak takiego zastrzeżenia nie powinien „stać na przeszkodzie głębokiej nawet adaptacji przepisów Kodeksu postępowania cywilnego do potrzeb postępowania grupowego (...)” – tak *P. Grzegorzcyk*, Ustawa o dochodzeniu, s. 24; zob. też *W.J. Katner, M. Krakowiak*, Polska Class Action – wybrane zagadnienia, w: *Aurea praxis, aurea theoria*. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego, t. 1, red. *J. Gudowski, K. Weitz*, Warszawa 2011, s. 357.

¹¹ Zob. art. 4 RoszczGrupU.

¹² Co do wymagań związanych z oświadczeniem o przystąpieniu do grupy zob. art. 12 RoszczGrupU, a także post. SN z 18.9.2015 r., I CSK 672/14, Legalis.

¹³ Zob. art. 18 RoszczGrupU.

¹⁴ Zob. art. 19 RoszczGrupU.

Postępowanie grupowe oparte jest na modelu *opt-in* członkostwa w grupie¹⁵. Każdy członek grupy, na rzecz którego toczy się postępowanie grupowe, musi wyrazić wolę uczestnictwa w tym postępowaniu poprzez złożenie oświadczenia o przystąpieniu do grupy. Oświadczenie takie może zostać złożone reprezentantowi przed wszczęciem postępowania grupowego bądź w jego toku, ale nie później niż w terminie wyznaczonym przez sąd w ogłoszeniu o wszczęciu postępowania grupowego.

Dalej, postępowanie grupowe cechuje fazowość. Właściwe postępowanie rozpoznawcze co do meritum sprawy poprzedzają dwie specyficzne dla tego postępowania fazy/etapy wstępne: pierwszy etap – badania przez sąd dopuszczalności rozpoznania konkretnej sprawy w tym trybie¹⁶, oraz drugi etap – kształtowania się grupy¹⁷.

3. Powództwo o ustalenie odpowiedzialności – analiza

3.1. Powództwo o ustalenie odpowiedzialności – nowy rodzaj powództwa?

Regulacja powództwa o ustalenie odpowiedzialności w ramach RoszczGrupU nie jest szczególnie rozbudowana, odnosi się do niego właściwie tylko jedna jednostka redakcyjna – art. 2 ust. 3 RoszczGrupU, zgodnie z którym: „W sprawach o roszczenia pieniężne powództwo może ograniczać się do żądania ustalenia odpowiedzialności pozwanego. W takim przypadku powód nie jest obowiązany wykazywać interesu prawnego w ustaleniu”.

Brzmienie tego przepisu skłania do postawienia pytania, czy powództwo o ustalenie odpowiedzialności to podtyp klasycznego powództwa o ustalenie z art. 189 KPC¹⁸ (co można by wywodzić z ostatniego zdania art. 2 ust. 3 RoszczGrupU), czy też mamy tu do czynienia z rodzajowo nowym powództwem w polskim prawie procesowym. Analizując dotychczasowe wypowiedzi piśmiennictwa, można odnaleźć poglądy opowiadające się za każdą ze wskazanych kwalifikacji. Powództwo o ustalenie odpowiedzialności z art. 2 ust. 3 RoszczGrupU jako szczególny rodzaj powództwa z art. 189 KPC ujmują *T. Jaworski*¹⁹ oraz *M. Sieradzka*²⁰. Z kolei jako nowy rodzaj powództwa w ogóle, specyficzny dla postępowania grupowego, kwalifikuje je *M. Rejda*²¹.

¹⁵ Przeciwnieństwem jego jest model *opt-out* kształtowania się grupy. Co do różnic między nimi zob. np. *P. Grzegorzczak*, Ustawa o dochodzeniu, s. 31; *P. Pogonowski*, Postępowanie grupowe. Ochrona prawna wielu podmiotów w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2009, s. 52–53 oraz przywołana tam literatura zagraniczna.

¹⁶ Kończący się formalną decyzją – postanowieniem o rozpoznaniu sprawy w postępowaniu grupowym bądź postanowieniem o odrzuceniu pozwu. Zob. art. 10 RoszczGrupU.

¹⁷ Kończący się postanowieniem sądu co do składu grupy. Zob. art. 17 RoszczGrupU.

¹⁸ Co do powództwa o ustalenie z art. 189 KPC zob. *M. Jędrzejewska*, w: Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, red. *T. Ereciński*, t. 1, Warszawa 2007, s. 458.

¹⁹ Zob. *T. Jaworski*, *P. Radziński*, Ustawa, s. 124, Nb 69: „Zdaniem autorów powództwo na podstawie art. 2 ust. 3 RoszczGrupU jest szczególną postacią powództwa o ustalenie na podstawie art. 189 KPC (tak też *M. Sieradzka*, Komentarz, s. 120). Odmienność względem art. 189 KPC polega na zwolnieniu powoda z obowiązku wykazywania interesu prawnego w ustaleniu. Wydaje się, że art. 2 ust. 3 RoszczGrupU wyłącza – choć jedynie w zakresie uregulowanym w tym przepisie – stosowanie art. 189 KPC. Nie oznacza to, by do powództwa z art. 2 ust. 3 RoszczGrupU nie miały znaleźć zastosowania reguły wypracowane na gruncie art. 189 KPC, w zakresie, w jakim zakres regulacji obu przepisów jest zbieżny”.

²⁰ Zob. *M. Sieradzka*, Ustawa o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym. Komentarz, Warszawa 2010, s. 120.

²¹ *M. Rejda*, w: *M. Rejda*, *P. Pietkiewicz*, Ustawa o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym. Komentarz, Warszawa 2011, s. 99: „Wydaje się, że **powództwo, o jakim jest mowa w art. 2 ust. 3, jest zupełnie odmiennie**”.

Specyfika postępowania grupowego, a także cel (o którym szerzej w dalszej części) instytucji powództwa o ustalenie odpowiedzialności, powodują, że powództwa, o którym mowa w art. 2 ust. 3, nie sposób utożsamiać z klasycznym powództwem o ustalenie. Należy raczej skłonić się do drugiego stanowiska, że jest to nowy rodzaj powództwa w ogóle bądź też, że jest to specyficznie ograniczone powództwo o świadczenie. Za takim stanowiskiem przemawiają w szczególności wypowiedzi Sądu Najwyższego odnoszące się do tej instytucji, które zostaną poniżej omówione.

Tradycyjnie w polskiej nauce procesowej wyodrębnia się trzy rodzaje powództw: powództwo o zasądzenie, o ukształtowanie stosunku prawnego oraz o ustalenie prawa lub stosunku prawnego²².

3.2. Powództwo o ustalenie odpowiedzialności a powództwo z art. 189 KPC

Jak już wyżej wskazano, końcową część przepisu art. 2 ust. 3 RoszczGrupU, stanowiącą o braku potrzeby wykazywania interesu prawnego, można postrzegać jako nawiązanie ustawodawcy do brzmienia art. 189 KPC²³ regulującego powództwo o ustalenie (prawa lub stosunku prawnego), który określa, że wytoczenie go jest dopuszczalne wówczas, gdy powód ma w tym interes prawny. Istnienie interesu prawnego jest materialnoprawną przesłanką zasadności powództwa o ustalenie. Powszechnie przyjmuje się jako zasadę, że brak takiego interesu prawnego zachodzi wówczas, gdy uprawniony może wytoczyć powództwo o świadczenie. Tymczasem powództwo o ustalenie odpowiedzialności pozwanego jest przewidziane dla tego rodzaju sytuacji (a właściwie tylko dla takich), gdy powód (i członkowie grupy) może wytoczyć powództwo o zapłatę (skoro możliwość takiego ukształtowania żądania dotyczy „spraw o roszczenie pieniężne”), ale – chcąc ominąć wymóg ujednolicenia roszczeń pieniężnych i inne związane z tym obostrzenia w postępowaniu²⁴ – ogranicza żądanie do ustalenia odpowiedzialności pozwanego²⁵. Powództwo grupowe z tak ukształtowanym żądaniem wytaczane jest więc zasadniczo w odmiennych sytuacjach niż te, w których dopuszcza się wystąpienie z powództwem z art. 189 KPC, a więc wówczas, gdy samo ustalenie prawa lub stosunku prawnego jest wystarczające dla udzielenia powodowi ochrony prawnej. Już ta od-

nym powództwem od żądania ustalenia istnienia lub nieistnienia prawa lub stosunku prawnego, unormowanym w art. 189 KPC”.

²² Co do wyjaśnienia poszczególnych rodzajów powództw zob. Z. Reisch, w: System prawa procesowego cywilnego, t. 2, Postępowanie rozpoznawcze przed sądami pierwszej instancji, red. Z. Reisch, Ossolineum 1987, s. 22 i n.

²³ Choć z drugiej strony zdanie to może być rozumiane odwrotnie, jako wyłączenie stosowania art. 189 KPC w tym zakresie w ogóle, zwłaszcza że w uzasadnieniu projektu RoszczGrupU w uwagach dotyczących tego przepisu wskazano: „W przypadku, o którym mowa w art. 2 ust. 1, powód nie jest obowiązany wykazywać interesu prawnego w ustaleniu odpowiedzialności pozwanego. Nie stosuje się zatem art. 189 K.p.c.”, Sejm RP VI kadencji, druk Nr 1829, s. 4 uzasadnienia.

²⁴ Poza ujednoczeniem wysokości roszczeń poszczególnych członków grupy przy uwzględnieniu wspólnych okoliczności sprawy, reprezentant musi wskazać w pozwie zasady ujednolicenia – art. 6 ust. 1 pkt 2 *in fine* RoszczGrupU, a także wysokość roszczenia każdego z członków grupy. A nadto w drugiej fazie postępowania – stosownie do art. 16 ust. 1 RoszczGrupU – wykazać przynależność danego podmiotu do grupy.

²⁵ Jak wskazano w uzasadnieniu projektu RoszczGrupU: „Roszczenie powoda w sprawach o roszczenia pieniężne może zmierzać do wydania przez sąd wyroku ograniczającego się do ustalenia odpowiedzialności pozwanego, bez orzekania o jego wysokości (art. 2 ust. 3). Taka sytuacja może zaistnieć, jeżeli okoliczności dotyczące poszczególnych członków grupy są na tyle zróżnicowane, że nie jest możliwe ujednoczenie wysokości roszczeń poszczególnych osób”, Sejm RP VI kadencji, druk Nr 1829, s. 4 uzasadnienia.

mienność sytuacji, dla których obie te formy ochrony prawnej są przewidziane, nie pozwala na postawienie znaku równości pomiędzy instytucją powództwa o ustalenie z art. 189 KPC a powództwem o ustalenie odpowiedzialności na gruncie art. 2 ust. 3 RoszczGrupU.

Owa odmienność sytuacji, w których omawiane powództwa mogą być wniesione, powiązana jest z celem, jakie każde z nich realizuje. W przypadku powództwa z art. 189 KPC zapewnia ono ochronę prawom podmiotowym powoda tam, gdzie ochrona taka jest wystarczająca w formie samego ustalenia (zazwyczaj chodzi o sytuację, gdy dane prawo podmiotowe nie zostało jeszcze naruszone, ale jest zagrożone, a więc chodzi o ochronę o charakterze prewencyjnym, gdy istnieje stan niepewności co do prawa bądź stosunku prawnego). Inny jest cel powództwa o ustalenie odpowiedzialności pozwanego – jest nim bowiem pozyskanie przez grupę prejudykatu dla dalszych postępowań o zapłatę wytaczanych indywidualnie przez byłych członków grupy po pozytywnym dla nich zakończeniu postępowania grupowego²⁶. Jak wskazuje się w literaturze postępowanie grupowe o ustalenie odpowiedzialności stanowi „preludium” dla przyszłych postępowań cywilnych o zasądzenie świadczeń pieniężnych (np. konkretnego, kwotowo określonego, odszkodowania pieniężnego) na rzecz osób, które wcześniej występowały w postępowaniu grupowym jako członkowie grupy²⁷. Zgodnie z art. 21 ust. 3 RoszczGrupU prawomocny wyrok wydany w postępowaniu grupowym ma skutek wobec wszystkich członków grupy, a na mocy normy wyrażonej w art. 365 KPC w zw. z art. 24 ust. 1 RoszczGrupU będzie on również wiążący dla sądu rozpoznającego sprawę o zasądzenie określonego świadczenia pieniężnego, wszczętą przez członka grupy po zakończeniu postępowania grupowego. Oczywiście powstaje pytanie o zakres tego związania, o czym mowa będzie jeszcze w dalszej części niniejszego artykułu.

Nie sposób też nie zauważyć, że samo brzmienie art. 189 KPC oraz art. 2 ust. 3 RoszczGrupU jest odmienne. W tym pierwszym mowa o ustaleniu przez sąd prawa lub stosunku prawnego, zaś przepis RoszczGrupU wskazuje na możliwość żądania „ustalenia odpowiedzialności pozwanego”. Zbieżna *prima facie* jest więc zasadniczo tylko postać, w jakiej sąd ma udzielić ochrony prawnej (ma ustalić, a więc kategorycznie przesądzić, że jest tak, jak wyrzekł), a zasadniczo odmienny, ogólnie określony, przedmiot owego ustalenia. W przypadku powództwa z art. 189 KPC przedmiotem ustalenia jest prawo lub stosunek prawny²⁸, w postępowaniu grupowym ustalana ma być odpowiedzialność pozwanego.

3.3. „Ustalenie odpowiedzialności” pozwanego na gruncie art. 2 ust. 3 RoszczGrupU – istota

Pojęcie odpowiedzialności nie jest zdefiniowane ani na gruncie KC, ani na gruncie KPC²⁹. Z uwagi na to, że postępowanie grupowe odnosi się do spraw cywilnych (art. 1 ust. 1

²⁶ Zob. tamże.

²⁷ M. Rejda, w: M. Rejda, P. Pietkiewicz, Ustawa, s. 101.

²⁸ Co do rozumienia tych pojęć na gruncie art. 189 KPC zob. M. Jędrzejewska, w: Kodeks postępowania cywilnego, red. T. Ereciński, t. 1, s. 458 i n. oraz powołane tam orzecznictwo.

²⁹ W przepisach KPC z pojęciem odpowiedzialności cywilnej w znaczeniu zbliżonym do tego, o którym mowa w art. 2 ust. 3 RoszczGrupU, spotkamy się w art. 11 KPC określającym granice związania sądu cywilnego wyrokiem karnym, a także np. w art. 319 KPC: „Jeżeli pozwany ponosi odpowiedzialność z określonych przedmiotów majątkowych albo do wysokości ich wartości, sąd może, nie wymieniając tych przedmiotów ani ich wartości, uwzględnić powództwo zastrzegając pozwanemu prawo do powołania się w toku postępowania egzekucyjnego na ograniczenie odpowiedzialności”.

RoszczGrupU), chodzić może oczywiście tylko o odpowiedzialność cywilną. Odpowiedzialność to wedle słownika języka polskiego „obowiązek moralny lub prawny odpowiadania za swoje lub czyjeś czyny”. Samą odpowiedzialność ujmuje się jako zasadę „ponoszenia przez podmiot przewidzianych prawem ujemnych konsekwencji za zdarzenia lub stany rzeczy podlegające ujemnej kwalifikacji normatywnej i przypisywalne prawnie określönemu podmiotowi w danym porządku prawnym”³⁰.

Jak wskazuje się w literaturze, w ramach tak rozumianej odpowiedzialności prawnej mieści się odpowiedzialność cywilna. Podkreśla się przy tym wieloznaczność samego pojęcia odpowiedzialności cywilnej, „przyjmując ostatecznie, iż oznacza ono sytuację, w której mamy do czynienia ze «zobowiązaniem określönego podmiotu, zagrożonym sankcją cywilną». Zobowiązaniu temu odpowiada po stronie uprawnionego możliwość domagania się jego przymusowego zaspokojenia za pomocą organów państwowych lub przez samopomoc w przypadkach przewidzianych przepisami szczególnymi. Konstrukcja ta jest koherentna ze strukturą zobowiązania, według której – co do zasady – w zobowiązaniu po stronie dłużnika mamy do czynienia z długiem oraz odpowiedzialnością”³¹. Odpowiedzialność cywilną sprowadza się najczęściej do powinności określönego świadczenia³² przez podmiot do tego zobowiązany na mocy ustawy bądź umowy czy też z innego tytułu.

Odpowiedzialność cywilna przybiera najczęściej postać odpowiedzialności odszkodowawczej³³. **Żądanie powództwa, o którym mowa w art. 2 ust. 3 RoszczGrupU, będzie więc zmierzać w przeważającej liczbie przypadków (jeśli nie zawsze) do ustalenia odpowiedzialności odszkodowawczej pozwanego.** Wyjaśnienie, jak rozumiane powinno być pojęcie odpowiedzialności pozwanego, którym posłużono się w RoszczGrupU, ma więc pierwszorzędne znaczenie dla wyjaśnienia (zidentyfikowania), co w istocie będzie przedmiotem zainteresowania sądu w toku postępowania grupowego, a w dalszej kolejności pozwoli wyznaczyć zakres mocy wiążącej orzeczenia wydanego w tym postępowaniu.

Należy zgodzić się ze stanowiskiem wyrażonym przez Sąd Najwyższy w postanowieniu SN z 28.1.2015 r.³⁴, zaaprobowanym następnie w wyroku SN z 16.5.2015 r.³⁵, jak i uchwa-

³⁰ T. Dybowski, w: System prawa cywilnego, t. 3, cz. 1, Prawo zobowiązań – część ogólna, red. Z. Radwański, Ossolineum 1981, s. 166.

³¹ M. Kaliński, w: System prawa prywatnego, t. 6, Prawo zobowiązań – część ogólna, red. A. Olejniczak, Warszawa 2014, s. 13, Nb 2.

³² Tak też wyłożył pojęcie odpowiedzialności SO w Warszawie w zmienionym postanowieniu SN z 28.1.2015 r. postanowieniu SO w Warszawie z 3.9.2013 r., II C 88/13, niepubl., stwierdzając, że: „Pojęcie odpowiedzialności pozwanego należy rozumieć na zasadach ogólnych jako powinność świadczenia. Rację ma strona pozwana, wskazując iż roszczenie członkowie grupy opierają na przepisie art. 434 oraz art. 417 § 1 KC (w zależności od wskazanej jednostki organizacyjnej Skarbu Państwa) w związku z art. 446 § 3 KC. Całościowo ujęte roszczenie zatem zakłada badanie przesłanek odpowiedzialności pozwanego Skarbu Państwa za zaistnienie zdarzenia z dnia 28.1.2006 r. (z tytułu samoistnego posiadania nieruchomości bądź z tytułu zaniechania przy wykonywaniu władzy publicznej) oraz badanie przesłanek istnienia szkody polegającej na znacznym pogorszeniu sytuacji życiowej członków rodziny doznanej wskutek śmierci osób zmarłych w katastrofie. Ostatecznie tak roszczenie zostało sformułowane przez powódkę, która domagała się nie tylko ustalenia odpowiedzialności Skarbu Państwa, ale też ustalenia, że w stosunku do każdego z członków grupy zaszyły okoliczności, o których mowa w art. 446 § 3 KC, tj. pogorszenie sytuacji życiowej po śmierci osoby bliskiej”.

³³ Jak wskazuje się w doktrynie: „Przypadki odpowiedzialności odszkodowawczej stanowią niewątpliwie najistotniejszy element odpowiedzialności cywilnej”. Tak M. Kaliński, w: System prawa prywatnego, t. 6, s. 14, stąd dalsze rozważania zasadniczo odnoszą się będą do odpowiedzialności odszkodowawczej.

³⁴ I CSK 533/14, OSNC 2015, Nr 7–8, poz. 97; dalej jako „postanowienie SN z 28.1.2015 r.”.

³⁵ II CSK 768/14, OSNC 2015, Nr 11, poz. 132.

le SN z 16.9.2015 r.³⁶, co do tego, że **pojęcie odpowiedzialności pozwanego na gruncie art. 2 ust. 3 RoszczGrupU należy rozumieć autonomicznie**. Doniosłość tego stanowiska dla praktyki stosowania RoszczGrupU uzasadnia przytoczenie interesującej nas wypowiedzi SN *in extenso*. W powołanym postanowieniu z 28.1.2015, w ślad za stanowiskiem wyrażonym wcześniej w literaturze, wyjaśniono, że „pojęcie «odpowiedzialności pozwanego» na gruncie art. 2 ust. 3 ma swoiste, autonomiczne znaczenie, inne niż w art. 318 KPC, jak również inne niż w art. 189 KPC, zdeterminowane przede wszystkim celem i funkcjami postępowania grupowego, jako postępowania szczególnego, mającego ułatwić i usprawnić rozwiązywanie konfliktów, w które zaangażowana jest duża liczba osób. **Wydanie w tym postępowaniu wyroku ustalającego dotyczącego dużej grupy osób ma na celu jedynie ustalenie odpowiedzialności pozwanego za określone zdarzenie, nie chodzi natomiast o ustalenie także poniesienia szkody przez każdego z poszczególnych powodów**” (właściwym było posłużenie się terminem „członkowie grupy” – *A.T.*). W dalszej części uzasadnienia postanowienia SN z 28.1.2015 r. wskazano, że wyrok wydany na podstawie art. 2 ust. 3 RoszczGrupU będzie stanowił prejudykat w indywidualnych postępowaniach, w których zostaną zbadane okoliczności indywidualne dotyczące poszczególnych członków grupy, a więc: powstanie szkody i jej wysokość, związek przyczynowy, przyczynienie się, czy także ewentualnie przedawnienie, jeżeli odnosi się jedynie do indywidualnych roszczeń, a nie do wszystkich członków grupy.

Takie podejście do rozumienia pojęcia ustalenia odpowiedzialności oznacza więc, że **postępowanie grupowe zainicjowane powództwem o ustalenie odpowiedzialności nie musi zmierzać do przesądzenia w ramach tego trybu wszystkich przesłanek odpowiedzialności pozwanego, nawet niekoniecznie wszystkich tych, które przesądzają zaistnienie (a więc zasadę) tej odpowiedzialności**.

W każdym przypadku podstawowymi przesłankami odpowiedzialności odszkodowawczej są szkoda, zdarzenie, które ją spowodowało, i związek przyczynowy. Źródło tej odpowiedzialności może być zróżnicowane (*ex delicto, ex contractu, ex lege*). Takie **autonomiczne rozumienie pojęcia ustalenia odpowiedzialności**, odmienne od zasady odpowiedzialności, którą sąd przesądza w wyroku wstępnym (art. 318 KPC), **pozwala więc w takich przypadkach, gdy okoliczności indywidualne dotyczące poszczególnych członków grupy nie pozwalają na objęcie postępowaniem grupowym wszystkich przesłanek odpowiedzialności odszkodowawczej, a przede wszystkim szkody poszczególnych członków grupy** (która niejako z natury rzeczy, zwłaszcza w przypadku roszczeń deliktowych, ma zindywidualizowany charakter), pozostawić je poza kognicją sądu w postępowaniu grupowym.

Odrzucając stanowisko wymagające, aby w postępowaniu grupowym o ustalenie odpowiedzialności przedmiotem ustalenia sądu były wszystkie przesłanki odpowiedzialności pozwanego (a więc przede wszystkim fakt poniesienia szkody przez każdego z członków grupy), SN w postanowieniu z 28.1.2015 r. wskazał, po pierwsze, że nie znajduje ono uzasadnienia w treści art. 2 ust. 3 w zw. z art. 1 ust. 2 RoszczGrupU, a po drugie, byłoby sprzeczne z istotą, założeniem i celem RoszczGrupU. Zdaniem SN taki pogląd prowadziłby bowiem do faktycznego wyeliminowania możliwości dochodzenia w tym postępowaniu ustalenia odpowiedzialności pozwanego zawsze wtedy, gdy ocena, czy szkoda wystąpiła, wymagałaby badania indywidualnych okoliczności faktycznych. Uwzględnienie takich indywidualnych okoliczności

³⁶ III CZP 51/15, Biul. SN 2015, Nr 9.

jest bowiem regułą w sprawach dotyczących roszczeń opartych na odpowiedzialności deliktowej, a więc roszczeń z tytułu odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny oraz z tytułu czynów niedozwolonych, dla dochodzenia których ustawę tę uchwalono. Jak trafnie podsumował SN w postanowieniu z 28.1.2015 r.: „Wykładnia taka mogłaby też w niektórych sytuacjach w ogóle kolidować z sensem rozwiązania ustawowego umożliwiającego powodowi w sprawach o roszczenia pieniężne ograniczenie powództwa jedynie do żądania ustalenia odpowiedzialności pozwanego, która to możliwość została przyjęta właśnie po to, by osoby poszkodowane w podobnych okolicznościach faktycznych mogły skorzystać z postępowania grupowego, mimo że fakty dotyczące poniesienia przez nie szkody są na tyle niejednorodne, że ujednoczenie roszczeń jest niemożliwe. Wykładnia przepisów, która prowadzi do pozbawienia możliwości stosowania ustawy do roszczeń, dla których została stworzona, jest oczywiście niedopuszczalna”³⁷.

Pogląd o niemożności utożsamiania postępowania o ustalenie odpowiedzialności z postępowaniem kończącym się wydaniem wyroku wstępnego czy z postępowaniem o ustalenie prawa lub stosunku prawnego zaaprobował SN także w wyroku z 14.5.2015 r.³⁸ W orzeczeniu tym wyjaśniono, że: „Autonomiczność tego postępowania przesądza przede wszystkim osobny reżim prawny postępowania grupowego, a także jego cel i funkcje prawne, ma ono bowiem zakończyć się rozstrzygnięciem stanowiącym szczególny prejudykat dla rozwikłania przyszłych sporów z udziałem grupy osób w odpowiednich sądowych postępowaniach indywidualnych lub w wyniku zawarcia stosownych ugód powodów z pozwanym (por. pkt I uzasadnienia projektu ustawy z 17.12.2009 r. – druk sejmowy nr 1829/VI)”.

W takim ujęciu, przy takim autonomicznym rozumieniu pojęcia odpowiedzialności pozwanego, która ma być przedmiotem ustalenia, zakresem postępowania grupowego toczącego się na skutek powództwa z żądaniem ukształtowanym w sposób, o którym mowa w art. 2 ust. 3 RoszczGrupU, mogą być objęte tylko te okoliczności, które są wspólne wszystkim członkom grupy, a nie okoliczności indywidualne dotyczące poszczególnych członków odnoszące się do kwestii związanych z poniesioną przez nich szkodą czy zakresem kompensacji ich uszczerbku. Te kwestie mogą być „odłożone na potem”, do badania w późniejszych indywidualnych procesach.

Nie sposób nie zgodzić się z takim stanowiskiem zajęтым w przywołanych judykatach SN. Gdybyśmy bowiem przenieśli w całości tradycyjne rozumienie odpowiedzialności jako powinności świadczenia na grunt RoszczGrupU, to dla ustalenia odpowiedzialności odszkodowawczej pozwanego, a więc powinności świadczenia w postaci odszkodowania, konieczne byłoby przesądzenie przez sąd w postępowaniu grupowym wszystkich elementów odpowiedzialności odszkodowawczej, a więc: szkody, zdarzenia, z którym ustawa wiąże obowiązek odszkodowawczy, oraz związku przyczynowego między nimi. Konieczność przeprowadzenia postępowania dowodowego co do faktu poniesienia szkody przez danego członka grupy

³⁷ Post. SN z 15.1.2015 r., I CSK 533/14, OSNC 2015, Nr 7–8, poz. 97, s. 9 uzasadnienia.

³⁸ Zob. wyr. SN z 14.5.2015 r., II CSK 768/14, OSNC 2015, Nr 11, poz. 132, s. 13 uzasadnienia: „W literaturze starano się wyjaśnić istotę przedmiotu ustalenia sądu, gdy tzw. powód zbiorowy ogranicza swoje żądanie do ustalenia odpowiedzialności pozwanego; ma to zasadnicze znaczenie dla przesądzenia dopuszczalności pozwu zbiorowego. Przyjęto trafne stanowisko, że postępowanie grupowe, w którym sformułowano żądanie «ustalenia odpowiedzialności» pozwanego, ma charakter szczególnego postępowania autonomicznego, które nie może być utożsamiane pod względem konstrukcyjnym z postępowaniem kończącym się wydaniem wyroku wstępnego w rozumieniu art. 318 KPC, a także z postępowaniem o ustalenie prawa lub stosunku prawnego na podstawie art. 189 KPC”.

oznaczałaby w istocie prowadzenie przez sąd wielu „indywidualnych” postępowań dowodowych w tym zakresie (co do zasady postępowania oddzielnego dla każdego członka grupy, choć można wyobrazić sobie i takie sprawy, gdzie nie byłoby to konieczne). To zaś prowadzić by musiało do nieefektywności całego postępowania. Przy takim podejściu ustalenie odpowiedzialności pozwanego z art. 2 ust. 3 RoszczGrupU w istocie nie różniłoby się od uznania roszczenia/roszczeń za usprawiedliwione co do zasady – tak jak rozumiane jest ono na gruncie instytucji wyroku wstępnego z art. 318 KPC.

Należy podkreślić, że takie autonomiczne rozumienie „ustalenia odpowiedzialności” jest spójne z *ratio legis* art. 2 ust. 3 RoszczGrupU. Powództwo to ustawodawca przewidział dla tego rodzaju sytuacji, w których różna wysokość roszczeń pieniężnych poszczególnych członków grupy może rodzić problemy z ich ujednoczeniem, tak aby „w grupie” (czy w wyodrębnionych podgrupach) żądać zapłaty w ramach postępowania grupowego, „gdy okoliczności dotyczące poszczególnych członków grupy są na tyle zróżnicowane, że nie jest możliwe ujednoczenie (...)”³⁹. Należy więc przyjąć, że **ustawodawca, stwarzając możliwość ograniczenia żądania do ustalenia odpowiedzialności, zmierzał do wyłączenia z postępowania grupowego właśnie tych okoliczności różnicujących roszczenia poszczególnych członków grupy, a więc kwestie związane z indywidualnie poniesioną szkodą i zakresem, w którym podlega ona naprawieniu**. Uogólniając, ograniczenie żądania do ustalenia odpowiedzialności pozwanego powoduje co do zasady, że wszelkie kwestie związane z zakresem odpowiedzialności (przede wszystkim jej rozmiarem, zakresem kwotowym) pozostają poza kognicją sądu w postępowaniu grupowym. Kwotowy zakres odpowiedzialności pozwanego czy pozwanych wobec każdego z członków grupy będzie przedmiotem indywidualnego, odrębnego postępowania o zapłatę. Dlatego też w ramach postępowania grupowego z powództwa o ustalenie odpowiedzialności sąd nie będzie musiał badać faktu poniesienia szkody⁴⁰ przez danego członka grupy na skutek zdarzenia, za które odpowiedzialności ma być przypisana pozwanemu czy pozwany, ani tego, w jakim stopniu szkoda ta pozostaje w adekwatnym związku przyczynowym ze zdarzeniem, za które pozwany czy pozwani mają odpowiadać.

Ustalenie odpowiedzialności odszkodowawczej pozwanego w postępowaniu grupowym to ustalenie odpowiedzialności za zdarzenie, z którego wynika szkoda, a więc uznanie, że pozwany/pozwaną ponoszą odpowiedzialność z tytułu popełnionego czynu niedozwolonego (wówczas przedmiotem badania w ramach postępowania grupowego będzie ocena, czy zarzucane pozwanym zachowanie było bezprawne w rozumieniu przepisów o odpowiedzialności deliktowej) bądź też z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania umowy (w takim przypadku sąd w ramach postępowania grupowego będzie ustalał, czy pozwany wykonał / nie wykonał i w jaki sposób swoje obowiązki kontraktowe). Jak poniekąd doprecyzował SN w wyroku z 14.5.2015 r.⁴¹, wyrok wydany w postępowaniu grupowym „**zmierza do ustalenia odpowiedzialności pozwanego w związku z powstaniem określonego zdarzenia prawnego, przesądzającego istnienie określonego tytułu prawnego takiej odpowiedzialności** (np. deliktu, niewykonania lub nienależytego wykonania umowy, bezpod-

³⁹ Projekt RoszczGrupU, Sejm RP VI kadencji, druk Nr 1829, s. 4 uzasadnienia.

⁴⁰ Trudno zaś wyobrazić sobie dowodzenie faktu poniesienia szkody bez wskazywania na jej wysokość/rozmiar – oczywiście w pewnych okolicznościach dokładne ustalenie rozmiaru szkody może być utrudnione – stąd norma wyrażona w art. 322 KPC, którego stosowanie w postępowaniu grupowym nie jest wyłączone.

⁴¹ II CSK 768/14, OSNC 2015, Nr 11, poz. 132.

stawnego wzbogacenia i in.). Nie chodzi tu jednak o ustalenie wszystkich niezbędnych przesłanek powstania takiej odpowiedzialności jak w przypadku postępowania rozpoznawczego, kończącego się wyrokiem wstępnym, np. przesądzającym istnienie wszystkich przesłanek odszkodowawczej odpowiedzialności deliktowej lub kontraktowej. (...) Innymi słowy, ustalenie odpowiedzialności kontraktowej w rozumieniu wspomnianego przepisu oznacza konieczność określenia przez Sąd przynajmniej stanu niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania w związku z naruszeniem przez pozwanego określonego obowiązku kontraktowego, wynikającego ze stosunku obligacyjnego łączącego pozwanego z członkami grupy⁴².

Za takim autonomicznym rozumieniem „ustalenia odpowiedzialności” przemawia także wykładnia systemowa przepisów RoszczGrupU, uwzględniająca treść art. 16 ust. 1 RoszczGrupU, zgodnie z którym „w sprawach o roszczenia pieniężne⁴³ ciężar udowodnienia przynależności członka do grupy spoczywa na powodzie. W innych sprawach do ustalenia przynależności członka do grupy wystarczy uprawdopodobnienie”. W postępowaniu o ustalenie odpowiedzialności pozwanego nie jest konieczne udowodnienie przynależności członka do grupy (dowód przynależności byłby bowiem tożsamy z dowodem co do faktu poniesienia szkody, skoro grupę tworzą wszystkie osoby poszkodowane wskutek określonego zdarzenia), wystarczy uprawdopodobnienie, a więc uprawdopodobnienie faktu poniesienia szkody.

Na zakończenie warto podkreślić, że odmienności obu powództw można dostrzec również w przypadku analizy charakteru ich zmian przedmiotowych. Powództwo o ustalenie z art. 189 KPC może zostać zmienione na powództwo o zasądzenie, zmiana może być dokonana również w drugim kierunku – z zasądzenia na ustalenie (mamy wówczas do czynienia z tzw. przedmiotową zmianą powództwa o charakterze jakościowym, klasyczną zmianą przedmiotową powództwa poprzez zastąpienie żądania zasądzenia przez żądanie ustalenia z art. 189 KPC, skutkującą wystąpieniem z nowym roszczeniem zamiast pierwotnego⁴⁴). W przypadku zaś dokonania przekształcenia powództwa w postępowaniu grupowym – z powództwa o zasądzenie na powództwo o ustalenie odpowiedzialności⁴⁵ – zmiana powództwa

⁴² Wyr. SN z 14.5.2015 r., II CSK 768/14, OSNC 2015, Nr 11, poz. 132, s. 13–14 uzasadnienia. A dalej: „Należało zakwestionować wywodzenie przez Sąd Apelacyjny powstania odpowiedzialności kontraktowej Banku z samego faktu posłużenia się klauzulą abuzywną (art. 385¹ KC) przy ustalaniu rozmiaru odsetek kapitałowych. W każdym razie, zdaniem Sądu Najwyższego, niewłaściwe jest – przy przesądzeniu określonej podstawy odpowiedzialności – pozostawienie w uzasadnieniu wyroku innej, konkurencyjnej podstawy odpowiedzialności pozwanego Banku, skoro – jak wspomniano wcześniej – w postępowaniu grupowym Sąd *meriti* przesądza tylko kwestię wystąpienia określonego zdarzenia prawnego, które determinuje jedynie określoną podstawę odpowiedzialności pozwanego (art. 415, 471 i 410 KC). Otwarta pozostaje natomiast kwestia wykazania jeszcze innych przesłanek takiej odpowiedzialności, wbrew zatem wyraźnej sugestii Sądu Apelacyjnego, utrzymanie rozstrzygnięcia tego Sądu nie służyłoby wzmocnieniu prejudycjalnej ochrony członków grupy, a tworzyłoby nawet oczywistą iluzję takiej ochrony”.

⁴³ Przyjmuje się, że pojęcie spraw o roszczenia pieniężne z art. 16 ust. 1 RoszczGrupU należy odnosić do takiej sytuacji, gdy już w postępowaniu grupowym dochodzone są konkretne świadczenia pieniężne na rzecz członków grupy.

⁴⁴ „Wystąpienie z nowym roszczeniem zamiast pierwotnego (art. 193 KPC) odznacza się zmianą roszczenia. Zmiana ta może być uzasadniona bądź zgłoszeniem nowego jakościowo żądania (*petitum*) bądź też zmianą podstawy faktycznej żądania (*causa petendi*). Jeżeli chodzi o zmianę samego żądania może ona mieć postać albo zmiany przedmiotu żądania albo też zmiany rodzaju ochrony prawnej. (...) Druga postać zmiany żądania przejawia się w żądaniu zamiast ustalenia prawa lub stosunku prawnego (art. 189 KPC) – zasądzenia (świadczenia)” – zob. *K. Piasecki*, Przedmiotowe przekształcenia procesu cywilnego, NP 1973, Nr 11, s. 1555–1556.

⁴⁵ Dopuszczalność takiej zmiany w pierwszej fazie postępowania (przed uprawomocnieniem się postanowienia kończącego ten etap) nie budzi wątpliwości, skoro w art. 24 ust. 1 RoszczGrupU w sposób enumeratywny wymieniono przepisy KPC, które na gruncie RoszczGrupU nie mogą znaleźć zastosowania, a wśród tych przepisów nie wskazano art. 193 KPC. Por. *M. Rejda*, *P. Pietkiewicz*, Ustawa, s. 267, a także post. SA w Krakowie z 17.9.2012 r.,

nie doprowadzi do wystąpienia z nowym roszczeniem zamiast roszczenia pierwotnego, ale w miejsce dotychczasowego. Żądanie ustalenia odpowiedzialności pozwanego należy uznać za zgłoszone „w miejsce” żądania zapłaty, a nie zamiast niego⁴⁶. Można nawet powiedzieć, że w takim wypadku zmianie (ograniczeniu) ulega treść żądania w ramach tego samego powództwa o zasądzenie (żądanie ulega przekształceniu).

4. Wnioski i konkluzje

W postępowaniu grupowym nie muszą (choć mogą, jeśli będzie to możliwe z uwagi na wspólność dla wszystkich członków grupy) być badane wszystkie przesłanki odpowiedzialności pozwanego za określone zdarzenie szkodzące (np. delikt) – przedmiotem badania są te okoliczności, które są wspólne wszystkim członkom grupy. Wyrok ustalający odpowiedzialność może dotyczyć tylko niektórych z tych przesłanek⁴⁷.

Niewątpliwie przy takiej wykładni pojęcia odpowiedzialności pozwanego z art. 2 ust. 3 RoszczGrupU **szczególnej istotności nabiera prawidłowe sformułowanie żądania powództwa oraz określenie w pozwie inicjującym postępowanie grupowe indywidualnych roszczeń, których członkowie grupy zamierzają dochodzić w oparciu o prejudykat uzyskany w postępowaniu grupowym o ustalenie odpowiedzialności pozwanego.** Leży to w najlepiej pojętym interesie członków grupy, gdyż niweluje możliwość późniejszego podnoszenia przez pozwanego zarzutów co do dochodzenia przez byłego członka grupy roszczeń pieniężnych, których ów prejudykat nie dotyczy. Żądanie powództwa znajdzie bowiem odzwierciedlenie w sentencji orzeczenia wydanego w postępowaniu grupowym⁴⁸ w razie uwzględnienia przez sąd powództwa. W sformułowanym przez powoda żądaniu pozwu winny zostać zawarte takie elementy, które będą jednoznacznie wskazywać, które z przesłanek odpowiedzialności mają być przesądzone w ramach postępowania grupowego (np. także związek przyczynowy), tak aby możliwy zakres zarzutów, które będzie mógł podnosić pozwany w indywidualnej sprawie, był jak najmniejszy.

Oczywiście powstaje pytanie o zakres mocy wiążącej wyroku ustalającego odpowiedzialność pozwanego w postępowaniu grupowym. Zgodnie z art. 365 KPC prawomocne orzeczenie ma moc wiążącą co do tego, co w związku z przedmiotem sporu stanowiło przedmiot rozstrzygnięcia. Moc wiążącą takich wyroków będzie trzeba dekodować odrębnie, skoro postępowanie grupowe o ustalenie odpowiedzialności może przesądzać „mniejszą bądź większą” część zagadnień istotnych z punktu widzenia odpowiedzialności pozwanego wobec każdego z członków grupy.

I ACz 1324/12, http://classaction.pl/pl/case_law/30-postanowienie-sadu-apelacyjnego-w-krakowie-wydzial-i-cywilny-z-dnia-17-wrzesnia-2012-r/.

⁴⁶ W przypadku zgłoszenia w ramach zmiany powództwa nowego żądania w miejsce dotychczasowego przyjmuje się dorozumiane cofnięcie pierwotnego żądania. Z uwagi na specyfikę żądania ustalenia odpowiedzialności, w przypadku zmiany w toku postępowania grupowego powództwa o zapłatę na powództwo o ustalenie odpowiedzialności nie będzie podstaw do cofnięcia tego pierwotnego roszczenia – zob. uzasadnienie post. SA w Krakowie z 17.9.2012 r., I ACz 1324/12, przywołanego w poprzednim przypisie.

⁴⁷ W pewnym sensie – choć w niniejszym opracowaniu – podkreślana jest odrębność obu instytucji. Nasuwa się tu skojarzenie z dopuszczeniem, aby powództwo z art. 189 KPC mogło zmierzać do ustalenia faktu prawotwórczego – zob. uchw. SN(7) z 30.12.1968 r., III CZP 103/68, OSNCP 1969, Nr 5, poz. 85.

⁴⁸ Sąd w postępowaniu grupowym związany jest żądaniem pozwu – art. 321 § 1 KPC w zw. z art. 24 ust. 1 RoszczGrupU.

Takie „elastyczne” podejście do zakresu postępowania o ustalenie odpowiedzialności oznacza, że o tym, co w konkretnym postępowaniu grupowym będzie przedmiotem kognicji sądu, gdy żądanie powództwa opiewa na ustalenie odpowiedzialności pozwanego, decydować będzie w każdym przypadku reprezentant – powód.

De lege ferenda należałoby rozważyć, czy sąd rozpoznający sprawę w postępowaniu grupowym nie powinien mieć możliwości „udzielenia reprezentantowi grupy” wskazówek, co powinno być przedmiotem ustalenia, czy też wskazówek co do „preferowanej przez sąd” modyfikacji żądania (takie rozwiązania spotykane są w innych jurysdykcjach).

Takie rozumienie pojęcia ustalenia odpowiedzialności i wyraźne dystansowanie się od pojęcia ustalenia na gruncie art. 189 KPC tym bardziej uzasadnienia tezę, że powództwo z art. 2 ust. 3 RoszczGrupU stanowi nowy, swoisty dla postępowania grupowego, rodzaj powództwa. Jest ono w istocie **bardziej zbliżone do klasycznego powództwa o zasądzenie, tj. powództwa o zasądzenie z ograniczonym żądaniem, które niejako „rozbite” zostaje na dwa postępowania – na postępowanie grupowe, w którym ma zostać poczynione ustalenie mogące potencjalnie uzasadniać zasądzenie konkretnej kwoty świadczenia w drugim postępowaniu – indywidualnym postępowaniu wszczynanym po zakończeniu postępowania grupowego.** Jak trafnie ujął to SN w postanowieniu z 28.1.2015 r., w istocie bowiem w przypadku ukształtowania żądania powództwa zgodnie z art. 2 ust. 3 RoszczGrupU członek grupy (za którego działa reprezentant) kieruje do pozwanego roszczenie pieniężne⁴⁹, a „jedynie dlatego, że roszczeń tych nie można ujednoclić zgodnie z art. 2 ust. 1, **żąda ustalenia odpowiedzialności pozwanego, ograniczając pozew grupowy do żądania ustalenia tylko pewnych okoliczności istotnych dla dochodzenia roszczeń pieniężnych.** Dochodzenie roszczenia pieniężnego ulega wówczas rozbiciu na dwa etapy: pierwszy następuje w ramach postępowania grupowego o ustalenie, a drugi w ramach indywidualnych powództw o zapłatę”⁵⁰.

Reasumując, z uwagi na odmienną funkcję, istotę, różną konstrukcję, nie sposób postrześć powództwa o ustalenie odpowiedzialności z art. 2 ust. 3 RoszczGrupU jako podtypu klasycznego powództwa o ustalenie z art. 189 KPC, a raczej jako nowy „jakościowo” rodzaj powództwa. Ewentualnie, pozostając przy klasycznym trójpodziale, właściwe wydaje się kwalifikowanie go – mimo ustalającego brzmienia żądania – jako szczególny podtyp powództwa o zasądzenie, specyficznie dla postępowania grupowego ograniczonego do ustalenia odpowiedzialności, „podzielonego” w celu finalnego rozpoznania na dwa postępowania.

⁴⁹ Uzasadnienie post. SN z 28.1.2015 r., I CSK 533/14, s. 7.

⁵⁰ Tamże.